

orbis pictus

SRBA IGNJATOVIĆ

DIM

Dok sedim i pišem utrnuo kao logoraš na prični, kao ribjaš na učvršćenom sedalu, naporedo s tekstem na kojem radim rada se odelit tok reči. Ma koliko bile obične, bojazan da će mi u međuvremenu iščileti prinuduje me da najpre njih zapišem.

Osnova im je priča koja sam ovih dana, u sred neobaveznog časkanja, negde čuo. Jednom prilikom, navodno, Danilo Kiš je izjavio:

«Čemu pisanje ako uz to ne mogu da pišem i pijem kafu!»

I zaista — čemu pisanje ako je gotovo pola zadovoljstva nestalo, iščezlo, odstranjeno iz rituala? Samo profesionalac zna kako se reči slapaju, i koje se slike radaju uz pomoć duvanske omame, kao da su projektovane na zid od dima.

Ni sam ne mogu da radim, ili sasvim teško i retko mogu da radim ukoliko ovaj ritual nije kompletan. Svedjedno razumem i drugu, turboznu stranu pošalice kojom se Kiš narugao i pisanju i svojoj opasnoj strasti.

Mene je urekao Deka, pogubni pušač kojeg sam, klinja od nekoliko godina, u stopu pratio i podržavao. Dok je on otvarao tabakeru i pripaljivao cigaretu šibicom, šireći oblake ljutog dima kao paučinaste oreole oko glave, ja sam otklapao plehanu kutijicu, valjda s natpisom **Streptomycin** na poklopcu, vadio narezane hartijice, smotavao jednu i počinjao da pučkam s majmunskim uživanjem u oponašanju.

Ne znam kako sam došao do te kutijice. Ali odmah sam joj odredio novu namenu. (**Streptomycin** nam je u to doba stizao iz Amerike, kao i toliko drugih stvari, i nabavljao se s mukom. Smatran je čudotvornim lekom što, doslovce, »diže iz mrtvih«). Teško bolesniku za koga ga nije bilo!) Škljocajući poklopcem svoje »tabakere« nisam naslućivao da u rukama držim simbol leka kojem nasilno menjam smisao. Jednostavno sam želeo da i sâm osetim makar delić zagonetnog zadovoljstva u sisanju papirnatih valjčića.

Deka i ja, smešan pušački »par«, šetali smo po bašti i razgovarali. Gorostasni orasi šumeli su nam nad glavama svojim lišćem što tako podseća na listove duvana. Trava se njihala, šljive, jabuke i kruške zasipale su nas lišćem, grančicama i plodovima kao u edenskom vrtu.

Svet je bio nedogled, beskonačan kao i vreme, zaustavljen u trenutku, u mirovanju. Onakav kakvim se svakome od nas ukazuje samo jedared, u ranom detinjstvu.

Ta bašta odavno ne postoji, nema ni Deka. Samo ja još uvek po svetu razvejavam plavičasti dim.

CIGARETA »ASTMOFILIN«

Otac, astmatičar preosetljiv na jake mirise, namučeni beskonačnim konferencijama na kojima se guši u oblacima sveopšteg duvanskog dima, ima običaj da nam povremeno svečano zapreti:

»Onoga ko od vas dvojice propuši smesta izbacijem iz kuće!»

To je, naravno, razlog više da se oproba koji se vrug krije u ljutom dimu duvana.

Ali prva cigareta koju sam krišom pripalio bila je očeva. Mislim da je na kutiji pisalo **Astmofilin** i pronašao sam je u fioci u kojoj je stajao pribor za inhalaciju, zatrpan kutijicama i bočicama priručnih lekova. Ove lekovite cigarete služile su za smirivanje lakših astmatičnih napada, dok je u težim slučajevima inhalator bio neophodan.

Pripalio sam jedan valjčić smatrajući da se očeva zabrana ne može odnositi i na lažnu cigaretu. Čučnuo sam, onako kako sam video da on čini, iduboko uvukao dim u se-

be. Već prvi udisaj je bio tako neprijatan da sam od drugog smesta odustao.

Sada se posprdno dičim da sam zarana umeo da uvidim jasnu razliku između lažnog i pravog.

STO CIGARETA NA DAN

Prijatelj čijom je zaslugom do mene dospelo »Kišov aksiom« o pisanju koje gubi smisao ako se uz njega ne uživa u duvanu i kafi — ta priča što pisca (lažno) predstavljao kao Velikog Orijentalca ojem samo nedostaju nargile ili makar čibuk da bi (poput lika otisnutog na plehanoj kutiji rahatlokuma s orasima) usnio omamljujući, levantinski san — priča mi i o našem zajedničkom drugu Petreu S., rumunskom pesniku.

Petre je u penziji i prima nekoliko hiljada leja. »Snalazeći« se, kako sam kaže, uspeva da zaradi još najmanje dvadeset i pet hiljada. Od toga mu dobar deo ide na duvan koji kupuje na crnoj berzi, jer žena i on, ispovedao se Petre, dnevno popuše po boks cigareta.

Stotinu cigareta dnevno! Može se samo zamisliti neuroza u kojoj žive, vasceli dan s glavama u dimnom oblaku. A valjda se nade i malo votke...

Prisećam se da su se kod nas, iza rata, u prostim i guljastim kutijama, po veličini nalik na kutiju domina, mogla kupiti pakovanja od stotinu cigareta. Kutija se rastvarala jednim pokretom, otkrivajući nisku uredno poslaganih papirnatih valjčića. Odozgo, na poklopcu, otisnuta u oštroj silueti, crnela se kolona partizana na sponu uz planinski greben, dok je nad njima, umesto meseca, kroz oblake prosevala zvezda petokraka. Kap boje na grubom kartonu. **Crvena**.

BESTIDNI SINIOVI PAKLA

Sve dok nije otkrila Ameriku, Evropa nije znala za duvan. Španski osvajači, grubi ratnici puni sujeverja i straha od vradžbina, u čijoj sue svesti prelamale nemirne predstave Nečastivog i prizori paklenih muka na koje su ih opominjali glasovi sveštenika u katedralama, najpre su se užasnuli a potom zgrozili kada su videli kako neznažbožički, divlji urođenici bez srama upoznavaju davolske rituale. S trubicama nekog smotanog i na vrhu zažarenog lišća u ustima, ispuštajući silovite koturove dima na usta i nos tako da im se kovitaju oko glava, bili su to za osvajače pravi siniovi Pakla. I još su i bradate belce hteli da naveđu na greh, smešeći se umiljato i pružajući im na dar takve iste upaljene demonske predmete. O, bestidnosti! Zbog toga su Španci, uživajući u nadmoći svoje kulture i čvrstini vere, sa strašću zabadali mačeve u ta bezbožno gola tela i odsecali nakindurene glave kao da se nose sa stoglavom aždajom. Potom su ponosno stajali nad truplima i odrubljenim glavama, uživajući u plodovima svog bogobojažljivog truda. Razdvojene od tela, te zastrašujuće glave postajale su pokorne i smirene u svom približavanju istini prave vere. Ni kroz grčem stisnuta, ni kroz širom razapljena usta više nisu rigale raspljeni žar niti izbacivale obla otrovnog, zagušujućeg, paklenog dima.

ZNACI IDENTITETA

Čitam Klaudija Magrisa primećujući kako, već po ko zna koji put, svedoči o svom idealnom gradu. To je, naravno, Trst. Grad na razmeđu naroda, kopna i mora. Koji nije Venecija, ali ima nešto svoje, potpuno osobeno.

Magris veli da je u prošlosti bilo dosta trenutaka kada je u Trstu vladala atmosfera opšte nesigurnosti. Vlast se menjala, izmešani narodi su se popreko gledali i jogu-

nili. Tada je, da bi se otkrila tajna budućnost, skrivena i zagonetna šifra, preostajalo jedino traganje za vlastitim identitetom. Saznajući ko si, mogao si da odgovoriš na pitanje šta te čeka, i šta ćeš sutra biti.

Na taj način gledano, vaskoliki današnji Balkan nam se ukazuje kao jedan veliki »Trst«, s tim što on nije luka već poluostrvo.

Moj prvi, davnašnji susret s Trstom prošaran je, međutim, nečim apsolutno netrščanskim. Iz tog doba kada je naša potrošačka žed najjarosnije harala po tamošnjim prodavnicama pamtim figure umornih Bosanaca okruženih brojnim zamotuljcima s uspehom pribavljene robe. Obavivši napornu kupovinu oni čučeci puše, blago oslonjeni na zidove zgrada u ulicama na domaku trščanske železničke stanice.

U jednoj od radnji u tome kraju, premda smo se klonili kvartova u kojima uobičajeno vršljaju naši, žena i ja, mimo običaja, kupujemo zaista izvanredne makaze. Prodavačica nam ih pakuje bez reči, dok joj u očima čitam neizgovoreno pitanje:

— Zar je moguće da vi ni makaze nemate u svojoj zemlji?!

I tu se okončava moja priča o identitetu kao čitljivom znaku koji mi, Balkanci, većinom sa sobom vazda nosimo.

PORUKA

Sanjao sam, ne ponovo, već sasvim novu sahranu pesnika Nikite Staneskua.

Na toj novoj sahrani sve je bilo drugačije — manje bolno, gizdavije, ceremonijalno raskošno. Pojavilo se, pre svega, mnoštvo elegantnog, dekorativnog i besciljnog nameštaja kraj odra. Posvuda su gorele visoke sveće u skupocenim čiracima, dok je prostor bio ututkan nečim što ne umem da nazovem drugačije do grimizom i kadifom. Ali je ljudi koji sue tu kretali bilo mnogo, mnogo manje i većinom su nalikovali na poslužitelje po dužnosti a ne na istinske ožalošćene.

Pre bi se reklo da je to sahrana nekog od Lujeva ili El Grekovo patično oplakivanje nego ono čemu sam jednom prisustvo-
vao...

Jeste, bio sam ponovo tu, ali je sve bilo drugačije nego u stvarnosti. Čak je i telo pesnika bilo položeno u skupocen, zatvoren kovčeg s neobičnim ukrasnim ovalima, mestimice zaočljeno poput tela violine...

Primio sam ovaj san kao čudnu poruku, mučim se i nikako da je dešifrujem.

14. VI 1991.

TAJNA »BERMUDSKOG TROUGLA«

Muvajući se po centru grada, u čuvenom »bermudskom trouglu« omeđenom kafanama Šumatovac, Lipa i Grmeč, traga-
mo za poznatikom koji se tu negde zagubio. Put nas nanosi pravo u jednu od ovih kafana u kojoj smo, svojevolljno, odsedeli nekoliko godina, okupljajući se, doduše, ne uvek u istom sastavu, ali gotovo savkodnevno.

Obojica osećamo pritajenu nelagodnost dok ulazimo u dobro poznati prostor. Sve je ostalo isto: pocinkovani šank, roštilj što cvrči iza njega. Sve je isto iako je u međuvremenu nekako posivelo, kao da se dim što tu vazda lebdi uvukao i u poslednju poru svakog posetioca, sjedinio s najsitnijom česticom materije.

A razgleda »posadu« i kaže više za sebe, iako se meni obraća:

»Svi su tu... Gledaj samo kako su uspeli da ostare, da poružne i kao ljudi!»

Mnogi nas primećuju ali se, začudo, baš niko ne javlja. Zaista sve sama otupela lica nalik na pogužvane maske, pogledi tek prividno spolja upravljani, otežali od popodevne omame i piča.

Izmičemo ka izlazu. Još svega trenutak i više neće biti prilike da se za nama oglasi gromko:

»Kuda žurite, ej... propalice!»